

Вагалюк Л.В.

*кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5023-3919>*

ЕКОЛОГІЧНІ ЗЛОЧИНИ КРАЇНИ АГРЕСОРА ТА ЙОГО ВПЛИВ НА БІОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ

Внаслідок воєнних екологічних злочинів 2022 року держава зазнала суттєвого антропогенного тиску на природні ресурси. Постійні обстріли українських територій завдають серйозної шкоди навколишньому середовищу: вибухи, пожежі, бомбардування, руйнування промислових об'єктів призводять до забруднення повітря, води, землі, скороченню природних екосистем, а також знищенню біологічного різноманіття країни.

Так, з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, було задокументовано 231 екозлочин з боку російської армії на території України та в акваторії Чорного моря і з кожним днем фіксуються нові екологічні злочини. Це справжні прояви прояви *екоциду* у відповідності до основних положень українського законодавства та міжнародного права.

Адже, у статті 441 Кримінального кодексу України визначено дане поняття «екоцид» – масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу, а у статті 241 КК України визначено відповідальність за забруднення атмосферного повітря або інша зміна природних властивостей атмосферного повітря шкідливими для життя, здоров'я людей або для довкілля речовинами, відходами або іншими матеріалами промислового чи іншого виробництва внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля. Ці ж діяння агресора підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду, діяльність якого ґрунтується на Римському статуті, у якому визначено такі злочини: геноцид, проти людяності, військові злочини, агресії [1].

Найбільше випадків екоциду було виявлено на Київщині – 34, Донеччині – 27 та Дніпропетровщині – 22. Ракетні обстріли спричиняють масштабні пожежі на об'єктах критичної інфраструктури, передусім нафтосховищ та хімзаводів. Це завдає суттєвої шкоди екосистемам,

призводить до забруднення довкілля, зменшення популяцій видів рослин та тварин. Під обстріли військ РФ в Україні часто потрапляють об'єкти, де зберігаються небезпечні для навколишнього середовища речовини. Також зафіксовані факти обстрілу складів з мінеральними добривами, аміаком тощо, що становить надзвичайну небезпеку.

В нашій країні, з кожним днем війни збільшуються прояви екоциду, зокрема екологічні злочини щодо знищення біологічного різноманіття. Так, наприклад внаслідок у Харкові росіяни знищили єдиний в Україні генетичний банк рослин. Снаряд влучив у будівлю Інституту рослинництва ім. Юр'єва, де зберігалися зразки більш ніж 160 тисяч сортів рослин з усього світу, які збиралися десятиліттями. Таких банків існує лише кілька у світі. Багато видів рослин вже неможливо буде відновити.

Росія веде бойові дії на заповідних територіях міжнародного та європейського значення і знищує середовища існування рідкісних і ендемічних видів, деякі унікальні осередки ендемічних видів можуть просто зникнути назавжди. Станом на 1 березня 2022 року, в зоні бойових дій знаходились території 900 об'єктів природно-заповідного фонду України площею 1,24 млн. га, а також близько 200 територій Смарагдової мережі площею 2,9 млн. га. Території, які завжди були під особливою охороною держави, зазнають варварського використання або прямого знищення. Наприклад, на території Чорнобильського радіаційного екологічного біосферного заповідника, який віднесено до території Смарагдової мережі (Chornobylskyi Biosphere Reserve, UA000046), було виявлено 31 осередок пожеж на площі 10111 га. Внаслідок пожеж на цій території пошкоджено цінні оселища на відтворення яких потрібно час [2].

У районі Херсону окупанти підпалили Дніпровські плавні, які також входять до територій Смарагдової мережі – Нижній Дніпро (Lower Dnipro, UA0000192). Всі ці дії призводять до порушення спокою диких тварин, зменшення біорізноманіття, пошкодження або знищення цінних біотопів, оселищ, які занесено до Резолюції 4 та 6 Бернської конвенції – конвенції про охорону дикої флори і природних середовищ існування в Європі [3].

Природно-заповідний фонд найвищого рангу охорони (національні парки, природні і біосферні заповідники, національні природні парки) охоплює 1 236 366 га. 44% з них опинилися в зоні бойових дій, під тимчасовим контролем російських загарбників або є недоступними для України [3; 4].

Відповідно до розрахунків Української природоохоронної групи, загальна площа лісів, що опинилась у зоні бойових дій, під тимчасовим

контролем російських загарбників або яка є недоступною для України, становить понад 3 млн га. Це приблизно 22% усіх лісових територій України [3; 4].

В березні 2022 року були зафіксовані перші випадки умисного підпалювання лісових масивів, коли росіяни запалювали ліси в Зоні відчуження Чорнобильської АЕС. Пожежа, знищила 15 тисяч га лісів (в т.ч. заражених радіацією) на ділянці від Ірпеня до Чорнобиля відбулася в дні, коли вітри були спрямовані в бік Києва. Не менш масштабні пожежі вирували на Херсонщині (у Чорноморському біосферному заповіднику й Національному природному парку «Білобережжя Святослава») та в Національному природному парку «Святі гори» на Донеччині. Це переважно штучно створені лісові насадження на піщаних arenaх великих річок – Дніпра і Сіверського Дінця. За роки існування цих лісів на Сіверському Дінці в них дійсно утворились екосистеми, близькі до природних, і навіть рідкісні типи природних оселищ, потреба охороняти яких була визнана на рівні Ради Європи. Зокрема йдеться про так звані сарматські бори – задерновані соснові ліси лівого берега Сіверського Дінця на Харківщині, Донеччині та Луганщині. Та за останнє століття клімат значно змінився і в сучасних умовах відновлення лісів тут практично неможливе. Їхнє згоряння фактично означає безповоротне знищення. На місці таких спалених лісів на довгий час можуть залишитись піщані бархани, які подібні до тих, що є в Олешківських пісках. Наслідки масштабних пожеж у лісах матимуть довгостроковий ефект не тільки для України, а й для багатьох країн світу. В першу чергу це будуть такі прояви: як зміна клімату, забруднення атмосфери, поглиблення процесів опустелювання, а також – глобальних втрат біорізноманіття країни [2; 4].

На жаль під час війни, немає можливості запобігти шкоді природі. Отже, у підсумку можна сказати, що на сьогодні війна зачепила близько третини всього природно-заповідного фонду України. Декілька десятків природних і біосферних заповідників, національних і регіональних природних парків зазнали і надалі зазнають суттєвої шкоди внаслідок агресії рф. Під загрозою знищення перебувають близько 200 територій земель Смарагдової мережі, яка захищає бурого ведмеда, чорного лелеку, рись, орлана-білохвоста та сотні інших видів тварин і рослин. Це природоохоронні території, визначені Бернською конвенцією.

Екокоридори – це фактично шляхи життя для флори та фауни країни. Бойові дії могли частково або повністю порушити їх, а тварини могли

«відступити» налякані запахами та звуками жажливої війни. Тепер їм треба пристосовуватися до нових умов. Порушений ґрунт та спалені ліси дуже швидко заростають чужорідними інвазійними видами. Важливим аспектом також є руйнування або зміна ареалів та міграційних коридорів для рідкісних видів тварин. Воєнні дії відбуваються у найбільш чутливий період року, коли тварини шукають собі пари, їжу та приводять дитинчат.

Відомо, що Україна лежить на перетині важливих міграційних шляхів птахів у західно-палеарктичному та афро-євразійському регіонах, від яких залежать понад 400 видів птахів. Через бойові дії птахи можуть змінити свої міграційні шляхи, які пролягають через Україну. У результаті воєнних дій під загрозою 30 тисяч пар білих лелек та близько 500 пар рідкісних чорних лелек, які прилітають у цей час в Україну для гніздування.

У зв'язку із цим постають задачі термінового аналізу ступеню шкоди заподіяної для природних ресурсів та необхідність розробки і впровадження ефективних заходів відновлення біологічних ресурсів країни. Оцінка знищених та частково порушених екосистем та біологічних ресурсів внаслідок екоциду є надзвичайно актуальним на сьогоднішній день.

Список використаних джерел:

1. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39028.html>
2. Екорайон. [Електронний ресурс]. URL: <https://eco.rayon.in.ua/topics/506221-ekotsid-naslidki-i-tsina-rosiyskoi-agresii>
3. Українська природоохоронна група (UNCG) – природоохоронна громадська організація. URL: <https://uncg.org.ua/44-najtsinnishykh-pryrodnykh-terytorij-ukrainy-okhopleni-vijnoiu-doluchajtesia-do-initsiatyvy-riatuiemo-pryrodu-u-dni-vijny-razom>
4. Російський екоцид в Україні – умисне знищення лісів. URL: <https://uncg.org.ua/rosijskyj-ekodyd-v-ukraini-umysne-znyshchennia-lisiv/>